

Gaeilge

Iers

Inleiding

Taalfamilie

Indo-europese taal, uit de Keltische familie die twee delen heeft: het Q-Keltisch (Iers, Schots-Gaelisch en Manx-Gaelisch) en het P-Keltisch (Welsh of Kymrisch, Bretoens en Cornish).

- ☆ Iers *ceann*, Kymrisch *pen* (= hoofd);
- ☆ Iers *ceathair*, Kymrisch *pedwar* (=vier);
- ☆ Iers *mac*, Kymrisch *map* (= zoon, als in "McDonalds").

Waar

Ierland.

Dezelfde taal werd gedurende eeuwen in Schotland gesproken, maar nu verschilt dat wat met het Iers, ongeveer zoals het Vlaams verschilt van het Nederlands. Het Iers werd een officiële werktal van de EU op 1 januari 2007.

Hoeveel

1,57 miljoen

Het ontstaan

597 na Christus: al een literaire taal, toen het gedicht "*Amra Cholm Cille*" werd geschreven, als weelkacht na de dood van de eerste Ierse heilige, Colm Cille (= de duif van de kerk).

597-900: Oude Ierse literaire taal, uitgebreide literatuur.

900-1200: Middeeuwen-Ierse taal. Zonder standaardtaal wegens de chaos na de aanvallen van de Vikingen.

1200-1600: Vroegmoderne Ierse taal, of klassiek Iers. Dezelfde standaardtaal wordt gebruikt in Ierland en Schotland.

1600 -: Huidige Ierse taal.

1366: De eerste wetten tegen het Iers: de "Statuten van Kilkenny".

1541: Wanneer de Engelse Henry VIII zich tot "koning van Ierland" uitroept, moest die verklaring in het Iers vertaald worden opdat de Engelse kolonisten van Ierland ze zouden begrijpen. Daarna was er de wet dat "elke Engelsman in Ierland het Engels moest leren, wilde hij niet als 'Ierse vijand' behandeld worden".

1831: De nieuwe basisscholen verboden het Iers.

1845-49: Grote Hongersnood - 1 tot 2 miljoen mensen stierven van de honger. Daarna was er geen Ierstalige meerderheid meer.

1891: Het Iers stond op het punt te verdwijnen - slechts 3% van de kinderen spraken het nog.

1893: "De Gaelische Bond" werd opgericht, om de taal te redden.

1922: Ierse onafhankelijkheid - het Iers moest verplicht aangeleerd worden in alle scholen gedurende minstens één uur per dag - eerste beslissing van de eerste Ierse regering.

1996: Ierstalige televisie, TG4.

1998: De Britse regering aanvaardde de verplichting het Iers in Noord-Ierland te bevorderen.

2003: "Wet over de Officiële talen", om het Iers te bevorderen.

2007: Het Iers is nu één van de officiële werktalen van de EU.

Alfabet en uitspraak

De letters

Er zijn 26 letters:

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z

De uitspraak:

De basisuitspraak van het Iers verschilt niet van het Esperanto, maar is moeilijker uit te leggen vanuit andere talen. Ik zal voorbeelden geven.

Klinkers:

Alle klinkers bestaan in korte en lange vorm: a e i o u (kort) of á é í ó ú (lang).

De lengte kan de betekenis helemaal veranderen: Seán = Jan, sean = oud, séan = geluk

Medeklinkers:

- ☆ bh, mh: als v in E-o (Nederlands: een echte v, niet de Nederlands v/f"
- ☆ ch: als ñ in E-o, als ch in het Nederlands
- ☆ dh: als j vóór i of e; een andere klink op andere plaatsen
- ☆ fh: stil
- ☆ gh: als j vóór i of e; een andere klink op andere plaatsen. Gelijk aan "dh".
- ☆ mh: als v
- ☆ ph: als f
- ☆ s vóór i, of e: als ș in E-o, of als sj in "sjaal" in het Nederlands
- ☆ th: als h

Medeklinkers worden zachter gemaakt door een «e/é, i/í», zoals in Slavische talen.

De klemtoon

De klemtoon in het Iers valt gewoonlijk op de eerste lettergreep van elk meerlettergrepig woord, maar er is een groot verschil tussen de dialecten. In het zuiden neemt een lange klinker in een andere lettergreep de klemtoon over, in het noorden blijft de klemtoon op de eerste lettergreep.

Grammatica

Er bestaat een ingewikkeld systeem van wijzigingen in het begin van de woorden, bijvoorbeeld:

Enkelvoud:

- ☆ An fear beag: de kleine man
An bhean bheag: de kleine vrouw.
- ☆ An t-asal bán: de witte ezel
An abhainn mhór: de grote rivier

Voorbeeld van genitief:

- ☆ An chearc bheag: de kleine kip
Ubh na circe bige: het ei van de kleine kip.

Meervoud:

- ☆ Na fir bheaga: de kleine mannen
Na mná beaga: de kleine vrouwen.

- ☆ Na hasail bhána: de witte ezels
Na haibhneacha móra: de grote rivieren.

Naamvallen, geslacht

Naamvallen: nominatief, genitief en vocatief.

Geslacht: vrouwelijk en mannelijk.

Naamwoorden

Substantieven:

Er zijn in het totaal vijf verschillende verbuigingsschema's voor substantieven, volgens de vorm van de genitief enkelvoud.

Adjectieven:

Er zijn in het totaal drie verschillende verbuigingsschema's voor adjectieven.

Werkwoordvervoeging

Er bestaat geen Iers woord voor "hebben", men zegt "is bij...".

Anderzijds bestaan er drie vormen voor het werkwoord "zijn", bijvoorbeeld:

- ☆ Is Éireannach mé: Ik ben een Ier
- ☆ Tá tuirse orm: Ik ben moe ("er is moeheid op mij")
- ☆ Bim anseo gach lá: Ik ben alle dagen hier.

Tegenwoordige tijd:

	beminnen	zijn	hebben
infinitief	Tá grá agdo	bheith	Bheith ... ag
ik	Tá grá agam do	Táim	Tá ... agam
jij (informeel)	Tá grá agat do	Tá tú	Tá ... agat
gij, u (formeel)	--	--	--
hij, zij, het	Tá grá aige, aici do	Tá sé, sí	Tá ... aige, aici
wij	Tá grá againn do	Táimid	Tá ... againn
jullie	Tá grá agaibh do	Tá sibh	Tá ... agaibh
zij	Tá grá acu do	Tá siad	Tá ... acu

Andere enkelvoudige tijden:

- ☆ Tá: er is
- ☆ Bíonn: er is gewoonlijk, herhaaldelijk
- ☆ Beidh: er zal zijn
- ☆ Bhí: er was
- ☆ Bhíodh: er was gewoonlijk, herhaaldelijk
- ☆ Bheadh: er zou zijn

Er bestaan **11 onregelmatige** werkwoorden: abair (zeggen), beir (vangen), bí (zijn), clois (horen), déan (doen), faigh (vinden), feic (zien), ith (eten), tabhair (geven), tar (komen), téigh (gaan).

Curiosa

De vorm "bíonn" (er is herhaalelijk) lijkt op de vorm "bywa" in het Pools.

De tegenstelling is/tá in het Iers komt overeen met de tegenstelling "ser/estar" in het Spaans.

Het negatiepartikel "ní" verandert de eerste medeklinker:

- ☆ Tagann – ní thagann (komt – komt niet)
- ☆ Tugann – ní thugann (geeft – geeft niet).

Woordenschat

Het lidwoord

Er bestaat alleen een bepaald lidwoord, *an*, in het meervoud *na*.

Enkele basiswoorden

moeder / vader	máthair / athair
mama / papa	mamaí / daidí
zoon / dochter	mac / iníon
jongen / meisje	buachaill / cailín
seconde	soicind
minuut	nóiméad
uur	uair an chloig
dag	lá
week	seachtain
maand	mí
jaar	bliain
eeuw	céad bliain
dag / nacht	lá / oíche
morgen / avond	maidin / tráthnóna
middag / middernacht	meán lae / meán oíche
noord / zuid	tuaisceart / deisceart
oost / west	oirtheart / iarthar
huis / thuis	teach / sa bhaile
tafel / stoel	bord / cathaoir
appel	úll
potlood	peann luaidhe
papier	páipéar
boek	leabhar
en / of	i / nó
ja / neen	is ea / ní hea
waar?	cá?
ergens	áit éigin
daar	ansin
hier	anseo
overal	gach áit
nergens	áit ar bith
wie? / wat?	cé? / cad?
wanneer?	cathain?
hoeveel?	cé mhéid?
hoe?	conas?
waarom?	cad ina thaobh?

Woorden over ons thema: sprookjes

sprookje	síscéal
fabel	fabhalscéal
Er was eens, heel lang geleden ...	Fadó fadó ...
Sneeuwwitje (en de zeven dwergen)	Bánsneachta (agus na seacht n-abhac)

Roodkapje	Cochailín Dearg
Assepoester	Luaithriona
Klein Duimpje	Ordógín
De Bremer Straatmuzikanten	Amhránaithe Bhremen
De reizen van Gulliver	Turasanna Ghuilibhéir
fee	sióg
tovenaar	draoi
dwerg / reus	abhac / fathach
Ze leefden nog lang en gelukkig	Mhaireadar go sona suairc an chuid eile dá saol

Getallen

(de vorm tussen haakjes wordt gebruikt voor mensen)

0 náid	10 a deich (deichniúr)
1 a haon (duine)	11 a haon déag (aon duine dhéag)
2 a dó (beirt)	12 a dó dhéag (dáréag)
3 a trí (triúr)	13 a trí déag (trí dhuine dhéag)
4 a ceathair (ceathrar)	20 fiche (duine)
5 a cúig (cúigear)	30 tríocha
6 a sé (seisear)	100 céad
7 a seacht (seachtar)	123 céad fiche a trí
8 a hocht (ochtar)	1.000 míle
9 a naoi (naonúr)	1.000.000 milliún

Overeenkomst met het Hongaars:

Voor één uit een paar gebruikt men het woord "leath" (= helft), bijvoorbeeld oren, ogen, handen, benen. "Tá sé ar leathchois" (Hij heeft één been, letterlijk "hij heeft een halfbeen").

Bij samengestelde getallen, verbuigt men alle onderdelen: 123 in de genitief enkelvoud wordt: stého dvacátého třetího.

Vorm van het substantief na getallen: meestal de nominatief enkelvoud, na de "persoonlijke" getallen volgt een genitief meervoud.

Vormen van de rangtelwoorden:

1 ^e an chéad	9 ^e naoú
2 ^e dara	10 ^e deichiú
3 ^e tríú	11 ^e aonú déag
4 ^e ceathrú	20 ^e fichiú
5 ^e cúigiú	30 ^e tríochadú
6 ^e séú	31 ^e an chéad ... tríochad
7 ^e seachtú	100 ^e céadú
8 ^e ochtú	1.000 ^e míliú
	1.000.000 ^e miliúnú

Uitdrukkingen

Dag! (informeel)	Dia dhuit!
Goeiedag!	Dia is Muire dhuit!
Goeiemorgen!	Dia dhuit ar maidin!
Goeienacht!	Oíche mhaith!
Tot (weerziens)!	Slán!
Gelieve (= ik verzoek)	Le do thoil (= kun via volo)
(Veel) dank!	Go raibh (míle) maith agat!
Verontschuldig me!	Tá brón orm!
Zeer goed!	An-mhaith!

Smakelijk eten!	--
Smakelijk eten! (informeel)	--
Gezondheid! (drinken)	Sláinte!
Hoe heet je / Hoe heten jullie?	Cad is ainm duit / Cad is ainm daoibh?
Mijn naam is xxx, mij familienaam yyy	Xxx is ainm dom, yyy is sloinne dom
Erg aangenaam!, (bij kennismaking)	Tá áthas orm bualadh leat!
Ik spreek maar enkele woorden Iers	Níl ach beagán Gaeilge agam
Ik begrijp niets	Ní thuigim faic
Hoeveel kost dat?	Cé mhéid atá air sin?
Hoeveel moet ik betalen?	Cé mhéid atá le híoc agam?
De rekening a.u.b.	An bille, le do thoil.
Ik ben een Belg / Vlaming,...	Is Beilgeach / Pléimeannach mé
Bent u Ier / Ierse?	An Éireannach tú?
Ik ben geen Ier / Ierse	Ní Éireannach mé.
Een aangenaam feest!	Bain taitneamh as an bhféile!
Een gelukkig Nieuwjaar!	Athbhliain shona!
Aandacht!	Fainic!
Open / gesloten	Ar oscailt / Dúnta
WC	Leithreas
Ingang / uitgang	Isteach / Amach
Ik hou van je	Mo ghrá thú (lit. Mia amo – vi!)
Oost west, thuis best	Níl aon tintéan mar do thinteán féin (ne ekzistas fajrejo kiel via propra fajrejo)
Een land zonder taal is een land zonder ziel	Tír gan teanga, tír gan anam
Wie bij de hond slaapt, krijgt zijn vlooiën	An té a bhíonn amuigh, fuarann a chuid ("wie buiten blijft, diens eten wordt koud")

Curiosa

Leis leis leis leis (= "en zijn naakte dij ook")

Het Engelse woord "whiskey" komt van het Ierse *uisce beatha* (= levenswater).

Het Iers is een ereg religieuze taal: het woord "Dia" (God) komt erg veel voor. Men zegt

- ☆ *Dia dhuit* om te groeten;
- ☆ *Dia is Muire dhuit* (God en Maria voor u) als antwoord;
- ☆ *Dia leat* (God met u) als iemand mooi zingt, bijvoorbeeld;
- ☆ *Dia linn* (God met ons) als iemand niest;
- ☆ *Go bhfága Dia do shláinte agat* (God late zijn gezondheid voor u) om een goede arbeider te danken; en
- ☆ *Dia anseo isteach* (God weze hier) als men de eerste keer een huis bezoekt.